

Metodologia projektu badawczego

„Pamiętniki TRANSFORMACJI (1989-2019)”

Autor: doktor nauk społecznych Ireneusz Tomeczek

I. Cel projektu badawczego

Celem badania jest analiza świadomości społecznej osób 60+ w okresie 1989-2019 na podstawie co najmniej 25 prac konkursowych w formie raportu naukowego przygotowanego do 31 grudnia 2019.

II. Metoda biograficzna – wprowadzenie.

1. Metoda biograficzna stosowana jest przede wszystkim w naukach społecznych, humanistycznych, przykładowo w socjologii, pedagogice, psychologii.
2. Jest jedną z najlepiej rozwiniętych i zaadoptowanych metod socjologii polskiej. Była stosowana przez Floriana Znanięckiego, Józefa Chałasińskiego, Jana Szczepańskiego, Antoninę Kłoskowską i wielu innych socjologów polskich.
3. Metoda ta oparta jest o ustalenia teoretyczne Petera Bergera oraz Thomasa Luckmanna, autorów „Społecznego tworzenia rzeczywistości” oraz fenomenologię Alfreda Schutza, czyli oparta jest o rzeczywistość społeczną związaną z określonymi kontekstami, „świat życia” (Lebenswelt).
4. Metoda biograficzna pozwala spojrzeć na świat społeczny oczami uczestników, pozwala na intersubiektywny odbiór faktów społecznych. Umożliwia odkrycie świata społecznej świadomości uczestników związanych ze sobą wspólnymi kontekstami społecznymi, takimi jak wiek, miejscowość, narodowość, kultura.
5. Stosując metodę biograficzną wzbogaca się wiedzę o zależnościach pomiędzy świadomością zbiorów społecznych i jednostek a przeobrażeniami struktury społecznej. Rozszerza się również wiedzę o zjawiskach psychospołecznych.
6. „Struktura społeczna nie sprowadza się do rzeczowo-technicznych i ekonomicznych elementów; jest ona bowiem organizacją społecznych postaw i wartości. Taką organizacją jest stan, warstwa społeczna, naród, państwo, jak w ogóle wszelka grupa

społeczna. Zmiany struktury społecznej polegają więc na zmianach w organizacji postaw i wartości.”¹

III. Metoda biograficzna – zalety.²

1. W życiu społecznym jest ona powszechna i naturalna. Konstruowanie opowieści to jedna z pierwotnych form rozumienia. Inne metody badawcze, takie jak na przykład sondaże, testy, eksperymenty, nie mają charakteru tak naturalnego jak opowieść, która ludzkości towarzyszy praktycznie od zawsze. Nawet w dzisiejszych cyfrowych czasach są kultury, w których ustny przekaz jest doniosłym środkiem przekazu wiedzy i tradycji.
2. Metoda biograficzna przekazuje sens i znaczenie faktów społecznych. Pojawia się bogactwo różnorodnych i powiązanych doświadczeń jednostki. Badacz ma szansę na znacznie lepsze zrozumienie kontekstów danych przemian społecznych, ich źródeł i przyczyn. Daje szansę dotarcia do rzetelnego obrazu postaw, wskazuje na ich realne działanie, w odróżnieniu od deklaracji z innych metod badawczych.
3. Dzięki niej możliwe staje się pokazanie skomplikowania ludzkiego życia, jego dynamikę. Ukazuje ludzkie życie jako nieprzejrzyste, wieloznaczne, często wewnętrznie sprzeczne. Wskazuje na rolę emocji w dokonywanych wyborach, pokazuje kluczowe elementy dla tworzenia się postaw.
4. W metodzie tej silnie podkreślona staje się podmiotowość człowieka. Aktywna jednostka, która ma szansę wyeksponować swoją wolną wolę w kształtowaniu własnego życia, a także bliższego i dalszego otoczenia. Człowiek to coś więcej niż suma warunkowych i bezwarunkowych odruchów, to wola i twórczość.
5. Metoda biograficzna pozwala na dostrzeżenie unikalnych przyczyn i zjawisk. Pojawiają się indywidualne czynniki decydujące o kształcie życia, wskazują na jednostkowe a nie wspólne motywy działań.
6. Metoda ta uzupełnia teoretyczną lukę pomiędzy poziomem mikro i makro w badaniach społecznych. Pokazuje jak indywidualne wybory kształtują ogólnospołeczne procesy oraz jak ogólnospołeczne procesy wpływają na indywidualne postawy i wybory.

¹ J. Chałasiński, „Młode pokolenie chłopów”, Tom I, Warszawa 1938, s. XXXII.

² P. Bednarz-Łuczewska, M. Łuczewski, „Podejście biograficzne” [w:] „Badania jakościowe. Metody i narzędzia.” Red. Dariusz Jemielniak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s.99-104.

7. Ma ona znaczną moc etyczną (moralną) i polityczną. Oddaje ona głos tym, których na co dzień nie słyhać, często marginalizowanym, co daje też siłę politycznego oddziaływania.

IV. Metoda biograficzna – zagrożenia.³

1. Jednym z zagrożeń przy stosowaniu metody biograficznej jest możliwość uzewnętrznienia się mechanizmu zwanego totalitarnym ego. Powoduje ono według Anthonego Greenwalda trzy główne zniekształcenia:
 - a. Egocentryzm – postrzeganie autora jako głównego aktora i uczestnika, a wręcz kreatora zdarzeń;
 - b. Iluzję pozytywnych efektów – przypisywanie sobie zasług w zdarzeniach pozytywnych, negowanie zaś roli w zdarzeniach negatywnych;
 - c. Konserwatyzm poznawczy – utrzymywanie raz przyjętych potwierdzeń dla własnych założeń wbrew przyjętym faktom, przede wszystkim dla zachowania spójności przyjętego wizerunku samego siebie.
2. Metoda biograficzna zagrożona jest statycznością. Ocena danych wydarzeń dokonywana jest zawsze z perspektywy już ukształtowanego jej obrazu. Nie da się ująć dynamiki zmian oceny i percepcji zdarzeń.
3. Powstają pewne wątpliwości natury etycznej. Dokładna transkrypcja, samo odczytanie zapisanych myśli może nie oddawać w pełni zamysłu autora biografii.

V. Założenia metodologiczne badania biograficznego w ramach projektu.

1. Grupę badanych stanowić będą osoby po 60 roku życia. Opisywany okres życia będzie dotyczył osób, które w roku 1989 miały między 30 a 50 lat. Były to więc osoby przed lub w trakcie swego szczytu kariery zawodowej, a w trakcie badanego okresu zbliżyły się do stanu emerytalnego bądź przeszły w stan emerytalny.
2. W kontekście życia prywatnego są to osoby, które w tych 30 latach ukształtowały i wychowały całe pokolenie współczesnych 30, 40 i 50 latków.
3. W badaniu weźmie udział minimum 25 osób, których biografie mają minimum 25 stron formatu A4, pisane ręcznie bądź maszynowo lub na komputerze.
4. Badani w formularzu zgłoszeniowym wskażą swoje podstawowe cechy społeczno-demograficzne (wiek, wykształcenie, stan cywilny, pochodzenie, staż pracy).

³ Tamże, s. 105-106.

5. Badane i analizowane będą ścieżki życia:
 - a. Prywatnego – rodzina, dzieci, przyjaciele, życie towarzyskie;
 - b. Zawodowego – kariera zawodowa, ścieżka kariery, awans, zmiany zawodu, edukacja zawodowa;
 - c. Społecznego – aktywność społeczna, udział w przemianach kraju, udział lub odbiór kluczowych wydarzeń w życiu społecznym, aktywność obywatelska.
6. Badanie pod kątem ścieżki zawodowej skupi się na:
 - a. Początku kariery zawodowej;
 - b. Szczytu kariery zawodowej;
 - c. Schyłku kariery zawodowej;
 - d. Przejściu w stan emerytalny.
7. Analizowany będzie rozwój i kształtowanie się ról społecznych:
 - a. Związanych ze sferą życia prywatnego:
 - i. Mąż/żona/partner/partnerka/rozwodnik/wdowa/wdowiec/panna/ka waler
 - ii. Córka/syn/matka/ojciec/babcia/dziadek
 - b. Związanych z życiem zawodowym:
 - i. Pracownik/przełożony/specjalista/ekspert/mistrz/czeladnik/fachowiec /rzemieślnik/przedsiębiorca
 - c. Związanych z życiem społecznym:
 - i. Aktywista/aktywistka/działacz/działaczka/uczestnik/uczestniczka/bierny wyborca/aktywny wyborca/kandydat/kandydatka/społecznik
8. W badaniu analizie zostaną poddane:
 - a. Ścieżki życia (prywatna/zawodowa/społeczna);
 - b. Interakcje społeczne;
 - c. Kluczowe wydarzenia prywatne, zawodowe i społeczne i ich odbiór w społecznej świadomości;
 - d. Kształtowanie się i zmiany postaw osobistych;
 - e. Proces kształtowania się świadomości społecznej;
 - f. Odbiór, ocena i podsumowanie własnego życia;

- g. Odbiór, ocena i podsumowanie procesu transformacji ustrojowej i kształtowania się demokratycznego i wolnego państwa polskiego.

9. Efekty badania:

- a. Typologie ścieżek życiowych;
- b. Budowa obrazu transformacji ustrojowej i kształtowania się demokratycznego państwa na podstawie indywidualnych losów autorów pamiętników;
- c. Analiza procesu kształtowania się świadomości obywatelskiej badanych;
- d. Analiza obrazu ważnych wydarzeń społecznych od strony jednostek;
- e. Poznanie przyczyn i źródeł indywidualnych postaw i zachowań mających wpływ na wybory i postawy całego społeczeństwa;
- f. Uchwycenie procesu przemian w zakresie postaw, systemu wartości i społecznej świadomości autorów publikacji biograficznych;
- g. Świadome nadanie wagi i doniosłości autorom pamiętników, którzy po przekroczeniu 60 roku życia mogą mieć poczucie wykluczenia z życia społeczno-zawodowego, zmarginalizowania, niedostatecznego głosu, zbyt słabego udziału w dyskursie społecznym;
- h. Zachowanie dla przyszłych pokoleń zapisów zmian historycznych w postaci indywidualnych historii autorów;
- i. Publikacja o charakterze naukowym popularyzująca efekty procesu badawczego i samej metody biograficznej jako ważnej i cennej w naukach społecznych.

VI. Planowany przebieg procesu badawczego.

1. Opracowanie metodologii badawczej, regulaminu konkursu, a także dokumentów zgłoszeniowych, w tym formularza zgłoszeniowego zawierającego metryczkę.
2. Publikacja założeń konkursowych oraz promocja konkursu pośród osób 60+ oraz wśród organizacji i instytucji zraszających bądź wspierających osoby 60+.
3. Organizacja spotkań informacyjnych oraz konsultacje indywidualne z potencjalnymi autorami pamiętników i wspomnień.
4. Gromadzenie materiału badawczego.
5. Analiza nadesłanego/otrzymanego materiału badawczego.
6. Wybór 3-5 wyróżniających się prac pod kątem:

- a. Stylu autora i formy literackiej;
 - b. Treści pamiętnika, jego doniosłości i wkładu dla badania;
 - c. Zawartości merytorycznej i objętego czasookresu;
 - d. Kompletności publikacji w zakresie życia prywatnego, zawodowego oraz społecznego.
7. Przygotowanie publikacji naukowej zawierającej analizę treści przesłanego materiału.
 8. Wydanie i publikacja raportu naukowego oraz przygotowanie prezentacji multimedialnej przedstawiającej najważniejsze elementy badania, analizę materiału badawczego oraz kluczowe wnioski z badania metoda biograficzną.
 9. Sporządzenie zbioru rekomendacji badawczych dla kolejnych planowanych przedsięwzięć naukowych.